

INVENTATORUL IUBIRII

1. Amman-Bruxelles-Paris

Un ziarist a greșit titlul spectacolului meu și am putut citi amuzat în mai multe publicații că joc la Bruxelles „Inventarul iubirii”. Cu altă ocazie, vorbind despre textul puțin bizar al lui Gherasim Luca, soția mea mi-a spus că poemul ar trebui să se intituleze „Itinerariul iubirii”. Cred că aceste jocuri i-ar fi plăcut lui Luca. Și aceasta pentru că improvizația provenită din fantezie și inspirație este ceea ce-l caracteriza pe scriitorul român. În același timp, după o atentă parcurgere a textului, constăți că inventatorul iubirii nu inventează de fapt nimic, ci inventariază cu cinism și necruțare iubirea sub toate aspectele ei, pentru a-i recompona itinerariul. El crede că așa ne-am putea debarasa de prejudecățile, obsesiile (dintre care cea oedipiană e cea mai devastatoare) ce ne otrăvesc viața, deviindu-i sensul interior – și, implicit, exterior – încă de la naștere. Am aprofundat acest proiect în toamna lui 1996, fiind invitat să reiau spectacolul la Teatrul-Poem din Bruxelles, de data aceasta în varianta integrală a textului. Mi-am dat seama că nu înțelesesem aproape nimic din lumea luchia, cu jumătate de an în urmă. Luca este un fenomen ce scapă explicațiilor. El este încrâncă și chinuit, dar în același timp limpede și armonios. Textul lui pare aproape imposibil de urcat pe scenă, și totuși, dacă înțelegi zbaterile lui îmbrăcate în cuvinte, descoperi că versurile pot urca pe scenă, luând alura unui monolog de mare expresivitate teatrală. Demersul lui seamănă mult cu o operație chirurgicală făcută în paradis.

Straniul acestei experiențe m-a urmărit pas cu pas. Toamna, aflându-mă într-o călătorie de-a dreptul magică în Iordania, am purtat cu mine zbaterile lui Luca prin locuri necunoscute deopotrivă mie și lui. Astfel, obsesiile sale oedipiene s-au întretinut cordial cu cămilele din deșert, cinismul propriilor slăbiciuni s-a aflat față în față cu defileul natural multimilenar de la Petra, marea lui sensibilitate, aproape bolnăvicioasă, s-a umplut de praf săltat în aer de copitele cailor arabi, muzica soluțiilor sale utopice, oferite poetic lumii ingrate, s-a încălzit în aerul nopții luminat de făclii pe plaja îngustă și fierbinte de la malul Mării Roșii, într-un punct de pe glob unde pe o distanță de câțiva kilometri se întâlnesc ca într-un unghi foarte ascuțit patru națiuni (arabă saudită, egipteană, israeliană și iordaniană).

Am încercat să găsesc un punct comun (pentru liniștea sufletului meu) între lumea dintre filele de caiet care mă torturau cu dificultatea asumării lor și lumea dinafară, cu parfumuri violente, fierbinți, plină de o istorie agresivă implantată în viața de zi cu zi, care îți atrăgea atenția în mod cultural și turistic la fiecare pas. Am găsit în cele din urmă răspunsul: lumea propusă cultural de Luca cheamă patetic la armonie interioară și la responsabilitate umană și naturală. Același lucru îl face și acest colț de lume arabă străveche, exemplu de civilizație și de conștiință, deținătoare a secretului combinării tradiției cu asumarea contemporaneității. Am văzut la Amman și la Jerash trei amfiteatre romane, impecabil păstrate de istorie și timp, în mijlocul unor ruine fabuloase ce fac Iordania aproape unică din punct de vedere arheologic.

În soarele dogoritor al zilei, amestecat cu praful fin al deșertului, amfiteatrele cu aer de loc de oficiere păgână mi-au părut un spațiu ideal pentru a striga disperarea lui Luca. Firește că aria vastă a amfiteatrului, precum și miile de locuri din tribune ar fi făcut imposibilă utilizarea acestui spațiu pentru spectacolul meu. M-am întrebat totuși cum aș putea purta inventatorul iubirii într-un loc al iubirii, cum este acest colț de Orient, și mi-am dat seama că spectacolul ar putea fi miraculos în amfiteatrul roman de la Jerash, dacă ar fi jucat noaptea, la lumina stelelor și cu sala complet goală, fără spectatori. Această oficiere în deplină singurătate în fața universului seamănă mult cu Luca. Evident, ironia sorții face ca poetul să se fi instalat într-un oraș care e

contrariul spațiului pe care îl evoc eu aici: aglomerat, agresiv, frivol, gălăgios, atotcuprinzător, superficial, turistic, prea vast pentru a-l putea cuprinde cu mintea (și mai ales cu sufletul) și iluminat. M-am simțit încă o dată confortabil ca artist, confirmându-mi-se din nou că adevărurile fundamentale ale vieții sunt valabile în întregime oriunde pe glob și că cele mai năstrușnice combinații culturale ce sfidează spațiul și timpul se întâlnesc undeva, între razele soarelui (chiar dacă nu totdeauna aceleași) și străfundurile mării (fie ea neagră, roșie sau moartă).

După această călătorie bogată în înțelesuri am ajuns în noiembrie la Bruxelles, unde spectacolul meu a avut o nouă configurație, deși era „cântat pe aceleași note” și am avut bucuria comunicării totale cu publicul din toate serile, alcătuit din oameni necunoscuți, prieteni, ziariști, familie, oameni de teatru.

În luna mai a fost prezent la Bruxelles – și a prefațat spectacolul cu o conferință pe tema operei lui Luca – Michel Camus, critic, scriitor și editor, autor al unei serii de emisiuni radfonice avându-l pe marele poet român ca invitat.

Am ascultat vocea poetului adusă prin intermediul benzilor lui Camus și n-am putut uita misterul comunicat involuntar de Luca, devenit prin vocea sa un fel de înger păzitor al operei, ocrotite, descifrate și îmbogățite prin sunetele propriului creator. N-am uitat propunerea lui Camus de a merge împreună într-o bună zi în vizită la văduva poetului, Micheline Gherasim Luca. Pentru că Teatrul „Molière” din Paris mi-a propus pentru luna mai 1997 un șir de zece reprezentații cu același **Inventator al iubirii**, am profitat de călătoria la Paris pentru a o vedea pe doamna Luca.

2. Maska durerii sau Durerea măștii

Micheline Gherasim Luca este și ea o mască. După sinuciderea (in)explicabilă a soțului ei, petrecută în 1994, a devenit o mască a durerii uimite și neconsolate. Gherasim Luca a trăit aproape 80 de ani și s-a jucat cu gândul sinuciderii ca soluție a vieții. Ultima sa vorbă scrisă se referea la plecarea lui din această lume unde poezii nu mai au loc, deși prin aceasta el nu făcea altceva decât să mai golească unul dintre puținele „locuri” rămase poeziei, un loc meschin și îngust, chinuit și cvasianonim, căci așa i-au răspuns lui Luca vremurile noastre ce se pregătesc să împlinească două milenii.

Micheline este pictoriță și trăiește într-un apartament gri de bloc gri, pe o stradă gri a orașului-lumină. Tablourile ei și schițele „împietrite” în abandonare de trei ani de zile se luptă cu betonul pereților și scăriilor clădirii. Există în casă și o pisică gri, mare și geloasă, care îi populează existența, dar egoismul și

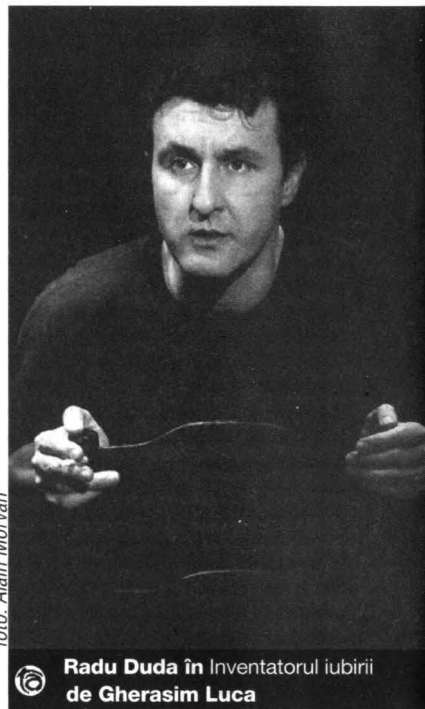

foto: Alain Morvan

Radu Duda în Inventatorul iubirii de Gherasim Luca

cinismul ei se asortează perfect cu ceea ce doamna Luca primește de la lume de multă vreme încoace.

În jurul unei cafele slabe și al unor biscuiți delicioși, masca ei ne-a povestit, cu ochii umezi și tremurători de incertitudine, că a refuzat să acorde drepturile de folosință ale unor versuri scrise de Luca, unei formații de muzică rock din Toulouse. A acceptat însă imediat spectacolul nostru de la Teatrul „Molière”, fără să explice de ce. A spus doar că asta e „altceva”, dar că nu a iubit nici ea, nici Luca ideea urcării operei sale pe scenă. A promis, însă, că acum va veni la teatru să mă vadă.

În țara lui adevărată, Gherasim Luca este aproape necunoscut. Nu e singurul caz de ingratitudine, cum să-i spun, civico-culturalo-națională. Profesorul Cioculescu scria acum vreo 15 ani că Haricleea Darclee a sfârșit la București ca femeie de serviciu într-un cinema de periferie, lucru pe care mi l-a confirmat biograful ei, George Sbârcea. Gherasim Luca a fost publicat ultima oară la București în 1945. Nu trebuie însă să ne obosim prea mult cu remușcările. La Paris este de asemenea foarte puțin cunoscut, deși Gilles Deleuze pretindea că Luca este cel mai mare poet francez în viață (sic!).

Privind masca durerii lui Micheline, simțeam uriașă complicitate a acestor doi artiști în fața sau împotriva lumii. Masca durerii ei vorbea despre frica de a se expune în fața celorlalți, chiar dacă acești ceilalți sunt publicul. Luca refuza cu vehemență orice interviu, spunând, ca și Brâncuși, că opera vorbește pentru el. Ochii doamnei Luca, mari și întunecați, aprofundau masca, încălzind-o. Durerea ei nu era slăbiciune. Uimirea ei nu era neștiință. Neînțelegerea ei nu era pică. Era o mască foarte generoasă, întunecată (este toată îmbrăcată în negru), dar transparentă. De fapt, ea nu e masca durerii. Ea e durerea măștii. Ea e întâi starea și pe urmă materia pe care starea se așază. E durerea ca sentiment care are nevoie de un obiect pentru a se materializa. Octavian Cotescu spunea că sentimentele nu se pot juca pe scenă ca atare. Că Romeo nu poate „juca” iubirea propriu-zisă. El trebuie să facă ceva din care să rezulte iubirea. Același lucru se întâmplă cu durerea uimită a lui Micheline. Ea a avut nevoie de Micheline pentru a se revela.

E singurul mod în care pot să-mi explic întreagă această istorie tristă a unui mare poet în conflict cu vremea lui, apatrid și patetic înecat în Sena, și a pictoriței sale, condamnată la a desena de aici încolo speranța și iubirea de oameni în infinite nuanțe de negru.

RADU DUDA

Inventatorul iubirii de Gherasim Luca sau Teatrul vorbit de Radu Duda

„Totul trebuie reinventat”, scria Gherasim Luca în 1945, anul publicării **Inventatorului iubirii** la București, poem pe care-l va traduce el însuși în limba franceză puțin înainte de a se sinucide la Paris, pe 9 februarie 1994. Cartea a fost publicată de Editura José Corti câteva luni după dispariția lui Luca, împreună cu o altă scriere datând din 1945, **Moartea moartă**, text care imaginează, ca o punere în scenă, cinci tentative de sinucidere virtuală, ca și cum poetul ar fi văzut, în 1945, semnele adevăratei sale sinucideri o jumătate de secol mai târziu. Sinucidere semi-

afectivă, semi-filosofică, dar, nemărturisit, mai mult transcendentală decât reală.

Inventatorul iubirii, text subversiv, implacabil și tăios ca o lamă, nu este o operă suprarealistă în limitele cunoscute ale termenului. Este o carte de viață, o carte a vieții ce privește ca-ntr-o oglindă misterul declanșat de propriile-i arderi în inventarea unui nou limbaj. Nu este nici o operă realistă. Am putea saluta în ea apariția unui nou roman transrealist. Găsim în ea reminiscențe sau prelungiri ale **Primului Maifest non-oedipian**, din păcate dispărut. Gherasim Luca îl ascunsese în spatele unui dulap la plecarea sa din România, în 1952. Demersul său nu e nici estetic, nici literar; el este etic și transpoetic: explorează căile cele mai propice pentru a ne debarasa de condiția noastră oedipiană. În taină, așa cum Gherasim Luca o va face în **Cântecul crapului**, el pune întrebarea esențială: Cum să te lepezi de tine însuși? **Inventatorul iubirii** este un text învecinat scrierilor lui Nietzsche prin încercarea sa de „eliberare integrală a omului”. Un manifest experimental care ne invită „să ne depășim și să sfărâmăm propriile noastre limite”. Poziția non-oedipiană, scria Gherasim Luca în „Apendicele” cărții sale, proiectează **pentru prima dată într-un comportament uman**, somptuoasa eliberare a materiei de petrificarea tridimensională.

Legătura profesională și spirituală dintre Teatrul-Poem animat de Monique Dorsel și actorul român Radu Duda a împlinit o creație tulburătoare a **Inventatorului iubirii** prin cele șase reprezentații date la Bruxelles între 12 și 17 noiembrie 1996, în prezența Principesei Margareta a României, cu care Radu Duda s-a căsătorit la Lausanne, cu două luni în urmă. Se putea auzi în sală greutatea tăcerii spectatorilor. Regina Ana a României a asistat la două dintre reprezentații.

Orice interpretare este o re-creație. Franck Dacquin a conceput, pe un fond negru, o punere în scenă extrem de sobră. Într-o parte, un pat simplu de fier, acoperit cu o pătură neagră. De cealaltă parte, un pian vechi, deschis, căruia i se văd corzile și articulațiile. Radu Duda este pătruns de intensitatea emoțională a textului lui Gherasim Luca. Autorul avea 30 de ani în 1945. Ai sentimentul că el se reîncarnează o jumătate de secol mai târziu în actorul care se șterge pe sine pentru a-i împrumuta vocea. Nu numai vocea minții, ci vocea întregului corp. Există în Gherasim Luca un raport foarte intens emoțional între poezie și vocea umană. O arzătoare dăruire de sine. O voce erotică prin vibrația sa de viață neacoperită, nudă. Radu Duda ne-a restituit-o cu tăcerile lui, alternate cu excesele sale de prezență, cu momentele lui de spaimă și de agonie. Limbajul expresiv al corpului însoțește și intensifică forța magică a vocii. Textul ia foc în inima unei tăceri de foc. Artistul nu joacă teatru. Termenul de actor îi convine mai bine lui Radu Duda, căci el este înainte de orice un om în acțiune ce se consacră integral sufletului unui text pentru a-l readuce la viață. El a găsit în interpretarea sa un ton revoluționar care-i convine. Revoluționar în sensul alchimic de revoluție interioară și de autotransformare orientată către autocunoaștere. Gherasim Luca evocă „salturile omului în interiorul propriului destin”. Aceste salturi Radu Duda le împlinește cu îndrăzneală în adâncimile **Inventatorului iubirii**. Textul acesta scânteietor al marelui scriitor român, „cel mai mare poet francez în viață”, spunea despre el Gilles Deleuze, a găsit actorul său de foc: actorul român Radu Duda, al cărui ușor accent românesc în limba franceză amintește de cel al dragului nostru Gherasim Luca. Fără Monique Dorsel, miracolul nu s-ar fi petrecut!

MICHEL CAMUS